

Ікони на полотні
“Мойсей установлює Пасху євреям”
та “Сьома кара єгипетська”
середини XIX ст. з церкви с. Надрічне на Бережанщині:
іконографія та атрибуція

Розглянуто парні ікони на полотні “Мойсей установлює пасху євреям” та “Сьома кара єгипетська”, що відображають події описані у книзі Виходу. Пам’ятки є унікальними творами цих сажів в іконописі Східного Опілля середини XIX ст. та вперше вводяться у науковий обіг. Розглянуто витoki їхньої іконографії, та, на прикладі ікон з с. Надрічне, з’ясовано особливості трактування композицій у іконописі середини XIX ст. Прослідковано тенденції вирішення образу пророка Мойсея який є ключовою постаттю у згаданих сюжетах. Проаналізовано особливості авторської манери творів та атрибутовано майстрові іконостаса 1853 р. церкви Преображення Господнього с. Підгір’я Золочівського р-ну.

Ключові слова: іконографія, пророк Мойсей, ікона, мистецькі особливості, сюжет, манера письма

В сакральному мистецтві за тривалий час його розвитку витворилася усталена іконографія святих та сюжетних композицій. Схеми, композиції, колористика яких у залежності від часу могли змінюватися та мати декілька варіантів. Окремі типи зображень набували поширення чи особливих традицій зображення у залежності від історичних, культурних, соціальних та економічних умов регіону. Так, в іконописі українських терен упродовж століть склалася система “улюблених” святих та сюжетів і теми які досить рідко зображали.

В українському іконописі окрему групу становлять Старозавітні сюжети. До них зараховуємо композиції, що відображають події із книг Старого Завіту, однією з яких є книга Вихід. Вона є частиною П’ятикнижжя Мойсея та оповідає про народження, життя та служіння Мойсея Богові, вихід єврейського народу з Єгипетської неволі та десять кар єгипетських. До складу сюжетів, що відображають ці події входять композиції “Мойсей установлює Пасху євреям” (іл. 1) та “Сьома кара єгипетська” (іл. 2). В іконописі зображення цих сюжетів відомі з III ст. [1, с. 48].

Цікавим і неординарним є саме явище появи таких композицій у іконописі середини XIX ст., адже такі композиції у більшій мірі були поширені у книжковій графіці. У іконописі храмів Східного Опілля (субрегіон до якого входить Бережанський р-н) у згаданий період аналогічні пам’ятки зустрічаються вкрай рідко. Також вони не набули великого поширення у період XVIII ст. Збережені

Іл. 1. “Мойсей установлює Пасху євреям”, ікона. Середина XIX ст., с. Надрічне, Бережанський р-н. Фото автора, 2019 р.

окремі пам’ятки із сюжетами життя пророка Мойсея, але композицій “Мойсей установлює Пасху євреям” та “Сьома кара єгипетська” серед них наразі не виявлено.

Мета статті – розглянути особливості іконографії сюжетів “Мойсей встановлює пасху євреям” у іконописі середини XIX ст., а також їх мистецькі особливості та прослідкувати тенденції малярства цього часу. Для цього поставлено наступні завдання: розглянути історичне підґрунтя та витoki іконографії сюжетів, особливості відображення образу пророка Мойсея та іконографічні й мистецькі особливості трактування розглянутих композицій. Новизною праці є введення в науковий обіг пам’яток, досі не публікованих та не досліджених, і атрибуція творів окремому майстрові середини XIX ст.

Заслуговує на увагу образ пророка Мойсея, який був вагомою постаттю у історії людства. Актуальними є дослідження образу Мойсея та іконографії згаданих сюжетів у іконописі середини XIX ст., які, на жаль, не достатньо опрацьовані та висвітлені. Аналіз останніх досліджень і публікацій, доводить, що в українському мистецтвознавстві іконографії образу пророка Мойсея та композицій пов’язаних з його життям і діями приділено не достатньо уваги. Його зображення переважно описують та аналізують у контексті про-

Іл. 2. "Сьома кара єгипетська", ікона. Середина XIX ст.,
с. Надрічне, Бережанський р-н. Фото автора, 2019 р.

рочого ярусу іконостаса чи багатофігурних композиціях таких як Богородиця з похвалою, Неопалима купина, Преображення Господне чи Страшний суд (веде єврейський народ до Господа). У контексті пророчого ярусу образ Мойсея розглянутий, зокрема, у працях Патріарха Димитрія (Яреми) [2], П. Скопа [3]. Певну інформацію дізнаємось з коротких начерків М. Скопа по іконографії пророка в українському мистецтві [4] та В. Ведмицького по окремих сюжетах з книги Вихід [5], описі окремих давніх ікон із його зображеннями [6]. У історичному та богословському аспектах цю постать розглядає С. Аверинцев [7]. Щодо старозавітних сюжетів, що зображають події з книги Виходу зазначимо, що в українському іконописі вони розглянуті лише у загальних рисах, зокрема у контексті розписів Троїцької Надбрамної церкви Києво-Печерської лаври [8], цокольних чи символічних композицій [9] у структурі іконостасів. На основі вище описаного висновуємо, що ґрунтовних праць з розгляду іконографії й трактуванні образу пророка Мойсея та сюжетів з книги Виходу із його зображеннями в українському іконописі у сучасному мистецтвознавстві бракує. А також можемо сказати, що детальне дослідження композицій "Мойсей установлює Пасху євреям" та "Сьома кара єгипетська" в сакральному малярстві західних регіонів України середини

XIX ст. опущене та потребує опрацювання, що власне і обумовлює актуальність написання даної наукової статті.

Перш, ніж перейти до розгляну іконографічних особливостей сюжетів “Мойсей встановлює Пасху євреям” та “Сьома кара єгипетська”, варто зупинитись на центральній постаті цих сюжетів – Мойсеєві. Ким був Мойсей і яке місце він займає в історії людства та еклезіологічній перспективі? Мойсей – старозавітний пророк, як вдало характеризує цю постать С. Аверинцев “законодавець, релігійний наставник і політичний вождь єврейських племен у т. зв. Виході з Єгипту до Хаана (Палестини). Історичні події, що відображені в переданнях про Мойсея, мали місце в 2-й половині 2-го тис до н.е.” [7, с. 155]. Його постать є важливим символічним образом. Як його характеризує Святе Письмо: “страшний у гніві і рішучий з одного боку”, і, що він “був собі вельми тихий чоловік, понад усіх людей на світі” (Чис. 12:3). Церква вшановує його пам’ять 17 вересня.

Згідно з біблійною оповіддю, Мойсей був євреєм із коліна Леві, сином Амрама і Йохеведи, братом Арона і Марії Пророчиці, однак через збіг обставин він отримав єгипетське виховання [7, с. 156]. Мойсей був покликаний Богом щоб вивести ізраїльський народ з Єгипту (Вих. 3.10). Як вказано у книзі Вихід, що волею Божою він був наділений здатністю творити чуда (Вих. 3:11–4:17). Мойсей спілкувався безпосередньо з Богом, через нього були дані вказівки щодо влаштування Ковчега Завіту (священна скриня для скрижалей) і шкіні Завіту (шатра для молитви перед ковчегом) та служінням в храмі. Саме через Мойсея Господь насилає десять кар на єгиптян і виводить народ єврейський з Єгипту. Центральним моментом виходу є перехід через Червоне (Чермне) море. Тоді на горі Синай Господь являється Мойсеєві, де він отримує десять заповідей – скрижалі. Сорок років він очолює перехід пустелею і помирає не дійшовши до “землі обітованої”.

У храмах ікони з сюжетами пов’язаними з життям і діяннями Мойсея переважно розташовані у цокольних ярусах іконостаса і, рідше, бічних пристінних вівтарів. У Єрмінії (вказівки в живописному мистецтві укладені ієромонахом і живописцем Діонісієм Фурнографітом) [10] описано такі сюжети: Дочка фараона знаходить Мойсея в корзині; Мойсей пасучи овець бачить неопалиму купину; Мойсей провіщає євреям їхнє звільнення; Мойсей переконує фараона відпустити євреїв; Десять кар єгипетських; Мойсей звершує пасху з євреями; Мойсей перевівши ізраїльтян через Чермне море топить єгиптян; Мойсей деревом підсолоджує гіркі води Мірри; Мойсей з народом прийшов в Елім де знаходились дванадцять джерел і сімдесят фінічій; Мойсей на горі піднявши свої руки перемагає Амалика; Мойсей приймає закон; Мойсей і Арон служать в шкіні Завіту; Мойсей ударивши жезлом об камінь видобув з нього воду; Валаам, що йде проклинати євреїв утримується ангелом; Валаам призваний проклинати євреїв благословляє їх; кончина Мойсея.

Зображення пророка Мойсея зустрічаємо в західноєвропейському сакральному мистецтві у стінописах (фресках), рукописах, мозаїках, вітражах

та скульптурах. Однією із найдавніших пам'яток із зображеннями Мойсея є фрески знайдені у синагозі Дурас Европос 244 р. У них, окрім житійних сцен із Мойсеєм, також є зображення і інших старозавітніх пророків [1, с. 48]. Без сумніву, ці зразки іудейського монументального мистецтва вплинули на розвиток іконографії старозавітніх пророків у християнському мистецтві. Наступними за хронологією створення є розписи римських катакомб на Віа Латина ("Мойсей, що розводить воду у Червоному морі", "Перехід через Червоне море", "Знайдення Мойсея") та сюжетні композиції мозаїк у базиліках Равени: Санта Марія Маджоре (432–440), Санта Вітале (VI ст.): "Мойсей, що пасе вівці", "Мойсей отримує скрижалі Закону на горі Синай", "Мойсей та неопалима купина", "Перехід ізраїльтян через Червоне море" і ін.

Також давні зразки таких композицій знаходимо у рукописах, зокрема, богословському трактаті "Християнська топографія" Косми Індікоплевса (VI ст.), мініатюрах Псалтиря у Сан Апполінаре ін Класе (XI ст.), Паризькому псалтирі (поч. X ст.). Найранішими прикладами в українській мініатюрі є зразки зображень пророка у Київському псалтирі 1397 р. Щодо іконопису, то чи не найдавнішими є сюжетні композиції із монастиря св. Катерини на Синаї (XIII ст.): "Мойсей і неопалима купина", "Мойсей який отримує скрижалі завіту". У цих пам'ятках Мойсей зображений молодим безбородим юнаком.

Перейдімо до розгляду сюжетів "Мойсей установлює Пасху євреям" та "Сьома кара єгипетська". У західноєвропейському середньовічному мистецтві зустрічаємо сюжети кар єгипетських, але не у всіх є зображення Мойсея. За композиціями і деталями вони відрізняються від українських пам'яток. Щодо графічних зразків західноєвропейського мистецтва, зокрема ілюстрованої Біблії німецьких (Піскатора (XVII ст.), Юліуса Шнорра фон Каролсфельда, Біблія 1852–1860 р. [11]) чи французьких (Гюстав Доре, ілюстрації до Біблії 1864–1866 рр. [12]) зовсім інша манера – натуралістична, менше уваги приділено символізму, а переважає розповідність та ілюстративність сюжету. Такі композиції налічують велику кількість людей і, інколи, навіть важко розібрати хто, чи що саме зображено, дуже багато дрібних побутових деталей. Натомість пам'ятки українського мистецтва більш лаконічні, в них залишене основне; легше прочитати і зрозуміти сюжет, більше уваги акцентовано на символічності. У графіці в процесі розвитку іконографії розглянутих сюжетів спостерігаємо ускладнення композицій і збільшення акценту на розповідність. Аналогічний процес бачимо також і в іконописі: у давніх пам'ятках акцент на ідеологічному, а не інформаційному змісті, натомість у іконах середини XIX ст. інформативність акцентується більше і спостерігаємо унаочнення та наближення зображень постатей та середовища до побуту пересічних людей.

Не всі вище згадані сюжети, а лише деякі з них зустрічаємо в іконописі Східного Опілля в середині XIX ст. Більша різноманітність сюжетів є у книжковій графіці розглянутого регіону, в іконописі такі зображення зустрічаємо значно рідше. Графічні зображення із життям Мойсея "Перехід через Чермное

море” та “ Загибель фараона” згадує П. Жолтовський [13, с. 106], як рисунки на полях піснопіння. Також окремі сюжетні композиції можемо зустріти у Почаївських друках XVIII ст. (Тріодях та Ірмологіонах), що були поширеними на західних теренах України.

Рідкісним прикладом сюжетів “Мойсей встановлює пасху євреям” та “Сьома кара єгипетська” в іконописі Східного Опілля середини XIX ст. є пам’ятки з церкви с. Надрічне Бережанського р-ну. Ікони розташовані у бічних пристінних вівтарях св. Миколая та Вознесіння Христового. Вівтарі є старші за ікони, та виконані у кінці XVIII ст., декоративне різьблення виконане у стилі рококо. Центральні та цокольні ікони розглянутих вівтарів виконані у середині XIX ст., очевидно, замість втрачених ікон кінця XVIII ст. та належать руці одного майстра. Теперішні ікони виконані саме до цих вівтарів, що підтверджують їхні розмір та форма. На сьогодні вівтарі містять центральні ікони св. Миколая (хоча при створенні вівтар був присвячений Богородиці, адже на його завершенні є різьблена монограма Богородиці) та Вознесіння Господнього.

Розглянуті композиції мальовані на крупнозернистому домотканому полотні. Обидва полотна не є суцільними, а зшиті з двох частин, адже розмір ікон більший, ніж стандартна ширина домотканого полотна. Таку основу для ікон, майстер використав не лише для цокольного ярусу іконостасів (ікони “Юрій Зміборець” та “Христос Виноградна лоза”), а також для намісних ікон церкви свщмч. Димитрія, с. Ремезівці, Золочівський р-н. Таке полотно часто використовували як основу для іконопису у середині XIX ст. у храмах згаданого регіону: було використане для ікон цокольних ярусів вівтарів та іконостасів, а також намісних ікон та ікон вівтарів (храм Воздвиження Хреста Господнього, с. Пліхів, Бережанський р-н).

Обидва розглянуті нами сюжети пов’язані із виходом ізраїльського народу з єгипетської неволі. Майстер живописець був добре обізнаний з іконографією старозавітних сюжетів, адже вони не були поширеними у іконописі регіону XVIII – середини XIX ст. Варто зазначити, що композиції цоколя тематично не пов’язані із центральними іконами вівтарів, хоча належать руці одного майстра і виконані в один період.

У цоколі вівтаря присвяченого св. Миколаю розташований сюжет “Мойсей звершує Пасху з євреями”. Композиція багатофігурна, у її центрі зображений Мойсей та первосвященник Арон, а навколо них – народ ізраїльський, серед якого є троє мужів із посохами – символ готовності ізраїльського народу до подорожі. Подія становлення Пасхи відбувається у приміщенні – тло композиції – сіра стіна з дверима у лівому куті, вгорі – червона порт’єра підв’язана шнуром з китицями. Такі порт’єри які обрамляють іконописні композиції були поширеними ще у XVIII ст. в сюжетних композиціях таких як “Тайна вечеря” (церква Різдва Пресвятої Богородиці, с. Новосілка, Підгаєцький р-н) та часто була різьбленим декоративним елементом, який прикрашав низ верхньої частини розділених над намісним ярусом високих іконостасів.

У часи Мойсея Пасху святкували приватно, вдома, але у Єрмінії є вказівка, що ця подія має бути зображена у храмі: у храмі стоїть трапеза і на ній видно спеченого агнця і великі опрісноки. Навколо неї Мойсей, Арон та інші євреї стоять, взуті в сандалії і тримають посохи, їдять пасху [10]. На розглянутій іконі в архітектурному вирішенні немає безпосередньої вказівки, що подія відбувається у храмі, окрім завіси. Бачимо, що автор зробив практично детальну ілюстрацію тексту з Єрмінії. Хоча є певні відмінності: народ зображений босоногим, а символом того, що євреї їдять пасху є лише жінка у лівому кутку, яка бере їжу з тарілки, що тримає дитина. Усі присутні стоять навколо трапези, лише вищезгадана жінка з немовлям сидить. Більшість постатей поглядами звернені до Мойсея і трапези. Чи був автор ознайомлений з ілюстраціями західноєвропейських Біблій не відомо, ймовірно він бачив зразки сюжетів із Мойсеєм в українській книжковій графіці.

Варто звернути увагу на те, що частину осіб, як жінок так і чоловіків, зображено у профіль, навіть на передньому плані. Мойсей зображений у фас, лише голова злегка повернута у три чверті. Ліва рука відкритою долонею символізує жест благословення і вказує на запеченого агнця на тарілі. У Мойсея високий відкритий лоб, що символізує мудрість, вуса і середньої довжини заокруглена темна борода. Одягом він не вирізняється від решти присутніх – у свиті з комірцем і підперезаний поясом. Відмінність від решти полягає у відсутності накидки на плечах. У попередні століття Мойсея часто зображали із сяйвом, що виходить від голови, але тут цього не бачимо, так само як немає німба.

Поряд з Мойсеєм, біля трапези, зображено Арона. Він вирізняється серед юрби головним убором. На голові у нього – кідар (тюрбан), який носили лише первосвященники. Арон, брат Мойсея, був вибраним Богом першим первосвященником при виході ізраїльського народу з Єгипту. На момент коли Арон разом з Мойсеєм пішов до фараона йому було 83 роки, хоча в іконописі його, як і Мойсея, зображають молодшим, з темним волоссям і бородою з легкою сивиною. Борода коротша і по формі гостріша, ніж у Мойсея.

Підсумовуючи вище написане зауважуємо, що попри те, що у композиції багато постатей вона досить лаконічна, не перевантажена зайвими деталями, збережено усі основні та необхідні іконографічні елементи та символи. Всі постаті зображені у повний ріст. Добре знайдені пропорції фігур у співвідношенні до вільного простору, вони не розпирають композиції.

Парною до вище розглянутої композиції “Мойсей установлює Пасху євреям” є “Сьома кара єгипетська”. Кар єгипетських було загалом десять. У згаданому сюжеті зображено кару, коли Господь насилає грім, блискавицю та вогненний град на землю єгипетську: “Господь сказав Мойсеєві: Простягни руку свою до неба, і нехай гряне град по всій землі Єгипетській, і на людей, і на скот, і на всяку польову рослину у Єгипетській землі”. Сюжет відображає момент коли Мойсей простягає руки і сходить кара Господня на землю.

Розглянута композиція “Сьома кара єгипетська” розташована у цоколі вітаря Вознесіння Господнього. За розмірами, матеріалом та манерою виконання ікони аналогічні. Композиція багатопігурна, її умовно можна поділити на три частини. В лівій – у повний ріст стоїть Мойсей. Його ліва рука піднята вгору та вказує на небо. На пророка з небес, у вигляді променів, сходять яскраве сяйво. Верхню частину праворуч займає зображення неба і на темних хмарах сидячим Бога-Отця. Типовим для іконографії Бога-Отця є його зображення із простягнутими у сторону руками у благословляючому жесті – т. зв. іменнословне благословення. Проте, у розглянутій композиції Він постає із кулею-державою та жезлом у лівій руці яку опирає на ліву ногу, а правицею благословляє. Праворуч і ліворуч Нього – два ангели: один тримає скрижалі, інший – сурмить. Один з ранніх прикладів зображення Бога-Отця – у людській подобі, а не символічно – десниця Божа, як бачимо на схожих композиціях у мініатюрах Паризького Псалтиря (XIII ст.).

В українському малярстві найбільш розгорнутий цикл сюжетів із книги Виходу, що відображають життя і служіння Мойсея збережені у Троїцькій Надбрамній церкві Києво-Печерського монастиря [8, с. 105–234]. Проте сюжетів “Мойсей устанавлює Пасху євреям” та “Сьома кара єгипетська” серед них нема.

У нижній частині композиції зображений ізраїльський народ – чоловіки різного віку та жінки й діти. З небес на землю сходять блискавиці і вогонь, який губить все, що було вирощене в Єгипті. Таке зображення сюжету відповідає рекомендаціям в Єрмінії, де вказано, що Мойсей стоїть з розпростертими до неба руками, град і вогонь сходять з небес і губить худобу та врожай щоб нічого, що вирросло чи зросло в Єгипті (у неволі) не було у землі обітованій. Єдине ростове зображення у композиції це – Мойсей, групу ізраїльського народу зображено півфігурно або поколінно, за задумом автора постаті виходять за межі формату. Постать Мойсея і народ зображені у аналогічному масштабі до парної ікони “Мойсей устанавлює Пасху євреям”, а зображення Бога-Отця і ангелів є меншими. Припускаємо, що такий умовний поділ на три групи зображених і композиційне рішення автора є спробою поєднати у одній композиції два сюжети: “Сьома кара єгипетська” та “Господь дає скрижалі Мойсееві”.

Тло не абстрактне чи умовне, а відображає горбисту місцевість, але без дерев чи архітектури. На передньому плані пейзаж виконано в темних тонах, а на наступних у світліших. В західноєвропейських зразках тло, переважно, складають архітектурні елементи, а у розглянутій пам’ятці бачимо лише горбистий пейзаж, очевидно місцевості знайомої майстрові, нагадує місцевість Східного Опілля. Ще одна деталь, що наближає і полегшує сприйняття для парафіян церкви до якої була намальована ікона.

Очевидно, що майстер був добре знайомий з Єрмінією, та використовував її для створення таких композицій. Але варто розуміти (вказати), що навіть на основі опису майстер створює свою авторську композицію, адже він має лише перелік, що

потрібно зобразити, а це не є наочний графічний зразок чи навіть схема. Мойсей, простягнувши руки до неба насилає град і вогонь які гублять худобу і рослинність в Єгипті. Сьома кара єгипетська в західноєвропейських майстрів з елементами архітектури, а тут ні, і Єрмінія не дає вказівки на архітектуру. Також нема граду, є лише вогонь і блискавиці. У двох сюжетах зображено жінок з дітьми – це нове покоління, що зростає у пустелі і не буде прив'язане до вигод Єгипту.

У розглянутих нами сюжетах Мойсей впізнаваний, бо зображений з типовими йому рисами: довжина бороди середня, форма заокруглена, приблизний вік – зрілий муж, не старець. Голова не покрита. Вираз обличчя – спокійний, погляд спрямований на глядача, широко розплющені очі. Майстер не промальовує слізників, але малює великі круглі зіниці. Обличчя світлі та відкриті, високий лоб – символ мудрості. Вуса та волосся коричневі, але по силуету голова обведена темнішим кольором для ліпшого їх прочитання, а на бороді і вусах легенька сивина. Відкритими є також долоні й ступні. Обличчя та кисті рук є найсвітлішими плямами у композиції, адже вираз обличчя, погляд і жести рук є дуже важливими виразниками настрою та мають символічне значення. Загальний колорит досить темний та насичений з яскравими кольоровими акцентами червоного і жовтого кольору. Щодо манери письма майстра, то вона має певні особливості: голубий і сірий кольори він висвітлює методом розбілення кольору підкладу при моделюванні драперій, а червоний і жовтий практично не висвітлює, лише дає вишнево-коричневий санкір (підклад) і середній тон кіноварно червоним кольором.

Одяг Мойсея у сюжетних композиціях відрізняється від аналогічних у пророкому ярусі: синя свита з розгорнутим на два боки комірцем та накидка. Одяг синій. Синій, блакитний чи їхні відтінки є основними кольорами одягу в іконографії пророка, які можуть бути доповнені та поєднані з іншими. Такий простий одяг носили тогочасні селяни. Майстри кінця XVIII – середини XIX ст. часто виконували зображення святих (апостолів, пророків) у традиційному для етнографічного регіону одязі, а не у хітоні й гіматії. Цей прийом використовували для наближення образів святих до простолюду. Така обізнаність майстра розглянутих ікон говорить про те, що він був знайомий з творами своїх сучасників і працював у руслі тогочасних тенденцій ікономалювання.

Якщо порівняти малярство ликів з іншими творами цього ж майстра, до прикладу з іконами іконостаса у церкві Преображення Господнього с. Підгір'я, то побачимо типову авторську манеру: овальна форма лика, великі круглі широко розплющені очі з розширеними зіницями, дещо припідняті плавно вигнуті і без залому брови, прямий ніс з круглим кінцем, високий відкритий лоб. Карнація лика змінюється з тілесного до рожевого, дещо розбіленого, але немає світлих движків

Таким чином, розглянуті композиції “Мойсей установлює Пасху євреям” і “Сьома кара єгипетська” є цікавим та неординарним прикладом не поширеного сюжету в іконописі Східного Опілля у середині XIX ст. Вони є багатофігурними

і налічують велику кількість осіб, тематично пов’язані між собою: зображають сюжети виходу ізраїльського народу з неволі. Іконографія сюжетів має витоки ще з III ст. і у процесі розвитку сакрального мистецтва змінювалася. До XIX ст. вже було створено зразки таких сюжетів у різних жанрах сакрального мистецтва. На розглянутій території найбільше таких пам’яток збережено у книжковій графіці.

Отримані результати свідчать, що ікони на полотні мальовані добре обізнаним з іконографією майстром, який також ймовірно був знайомий з текстами Єрмінії, а також з сучасними графічними й іконописними пам’ятками. Підтвердженням чого є те, що майстер власні твори виконав у руслі іконописних тенденцій Східного Опілля середини XIX ст.. Обидві композиції не лише ілюструють тексти Святого Письма, а також містять усі необхідні символи та елементи. Подальшими перспективами дослідження є виявлення, групування та аналіз пам’яток із сюжетами життя й діяння пророка Мойсея в українському сакральному мистецтві.

1. Креховецький Я. Богослов’я та духовність ікони. Львів: Свічадо, 2002. 184 с.
2. Патріарх Димитрія (Ярема). Іконопис Західної України XII–XV ст. Львів: Друкарські куншти, 2005. 508 с.
3. Скоп П. Естетичні особливості іконостаса Івана Рутковича церкви Архістратига Михаїла із села Стара Скварява // Вісник Львівської національної академії мистецтв. Львів. Вип. 21. С. 155–164.
4. Скоп М. Ікона пророка Мойсея Боговидця (1531 до Р. Хр.). URL: <http://hram.lviv.ua/3188-kona-proroka-moyseya-bogovidecy-a-1531-do-rhr.html>.
5. Ведмицький В. Сорокалітні подорожування Євреїв. Мідний змії. URL: <http://hram.lviv.ua/1134-sorokalitni-podorozhuvannja-yevreyiv.-midnij.html>.
6. Іконографія восточно-християнського мистецтва. URL: <http://icons.pstgu.ru/icon/1458>.
7. Аверинцев С. Софія-логос: словник. Київ: Дух і літера, 2007. 650 с.
8. Монументальний живопис Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври: каталог / кер. проекту Крелевцев С., ред. Колпакова В. Київ: “КВІЦ”, 2005. 252 с.: іл.
9. Пелех М. Символічні ікони іконостасу Успенської церкви Львова 1631–1638 рр. // Християнська сакральна традиція: історія і сьогодення: матеріали Міжнар. наук. конф., м. Львів, 6-7 грудня 2013 р. Львів, 2013. С. 47–50.
10. Ерминія или наставление в живописном искусстве, составленное иеромонахом и живописцем Дионисием Фурноаграфотом. URL: <https://azbyka.ru/otechnik/ikona/erminija-ili-nastavlenie-v-zhivopisnom-iskusstve-sostavlennoe-ieromonahom-i-zhivopistsem-dionisiem-furnoagrafiotom/>.
11. Каролсфельд Ю. Библия. Российское Библейское Общество Изд. “Свет на Востоке”, 1991. 255 с.
12. Доре Г. Библия в гравюрах. Российское Библейское Общество Изд. “Свет на Востоке”, 1996 467 с.
13. Жолтовський П. Художнє життя на Україні в XVI–XVIII ст. Київ: Наукова Думка, 1983. 178 с.

SUMMARY

Bakovych Olena

Canvas icons “Moses sets Passover for the Jews” and the “The Seventh Plague of Egypt” of the middle of the XIX century from the church in Nadrichne village in Berezhany district: iconography and attribution

The iconographic features of canvas icons “Moses sets Passover for the Jews” and the “The Seventh Plague of Egypt” of the middle of the XIX century from Eastern Opillia are analyzed, as well as the tendencies of painting of that time are traced. It is noted that in the Ukrainian icon painting, a separate group is the Old Testament plots. It is approved that these plots include compositions depicting events from the books of the Old Testament, one of which is Exodus, which is part of the Pentateuch of Moses, who is one of the important figures in the history of mankind. It is noticed that the events of Moses’ life and actions are described in the book of Exodus, which is reflected in the compositions “Moses sets Passover for the Jews” and the “Seventh Plague of Egypt”. It is assured that these icons are unique works of this subject in the iconography of Eastern Opillia of the middle of the XIX century and they are first introduced into scientific circulation.

It is stated that these compositions are an interesting and extraordinary example of the iconic subject not widespread at the time, in particular, they are multifaceted and have a large number of individuals who are thematically related to each other: they depict scenes of the Exodus of Israeli people from captivity. It is considered that the icons on the canvas were drawn by a well-aware iconographer, who was also probably familiar with the texts of Erminia, with contemporary graphic and icon-painting works of art, because the compositions were made in line with the iconic tendencies of the middle of the XIX century of Eastern Opillia. By the author’s manner and the formal analysis the icons are attributed to the iconostasis master of 1853 of the Church of the Transfiguration of the Lord in Pidhiria village in Zolochiv region. It is also claimed that both compositions not only illustrate the Bible texts but also contain all the necessary symbolism.

The conclusions stated that further prospects for the study are the discovery, grouping, and analysis of memorials with scenes of the life and work of the Prophet Moses in Ukrainian sacred art.

Keywords: iconography, Prophet Moses, icon, artistic features, plot, the manner of drawing